

Geliş Tarihi:

10.01.2023

Kabul Tarihi:

06.09.2023

Yayımlanma Tarihi:

29.09.2023

Kaynakça Gösterimi: Aydemir, E., & Islam, M. (2023). Covid-19 pandemi döneminde özel gereksinimli çocuk sahibi ailelerin yaşadığı zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(47), 743-763. doi:10.46928/iticusbe.1231709

COVID-19 PANDEMİ VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLU AİLELERİN YAŞADIĞI ZORLUKLAR: SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Araştırma

Elif Aydemir

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

elif@istanbulmarka.science

Mozharul Islam

Sorumlu Yazar (Correspondence)

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

mazhar.islam@izu.edu.tr

Mozharul Islam: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyoloji bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Genel Sosyoloji ve Metodoloji, Çevre Sosyoloji, Göç Sosyoloji, Uyum ve Sürdürülebilir Kalkınma alanında ders vermekte ve bu alanlarda araştırmalar yayınlamaktadır.

Elif Aydemir: Lisans eğitimini Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ekonomi ve Finans bölümünde tamamlamıştır. Akabinde İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde Sosyoloji yüksek lisansını başarıyla tamamlamıştır. Halen İstanbul Marka Bilim Topluluğu'nda Akademik Başkanlık görevini yapmaktadır.

COVID-19 PANDEMİ VE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLU AİLELERİN YAŞADIĞI ZORLUKLAR: SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Elif Aydemir
elif@istanbulmarka.science
Mozharul Islam
mazhar.islam@izu.edu.tr

Özet

Amaç: Araştırmada özel çocuk ve ailelerinin pandemi sürecinde eğitim, sağlık ve sosyal açılardan ne gibi zorluklar yaşadığına, bu zorlukları çeşitli kurumlar tarafından sağlanan imkanlarla nasıl giderdiklerine ya da gideremediklerine dair bulgular sağlanarak, çeşitli öneriler sunmak amaçlanmaktadır.

Yöntem: Araştırmanın çalışma alanı Küçükçekmece Belediyesi Engelliler Rehabilitasyon Merkezi'dir. Araştırmada amaca yönelik örneklem yöntemi kullanılarak, örnek 15 özel gereksinimli çocuk sahibi aile bireyi ile yapılandırılmamış açık uçlu soru formu üzerinden derinlemesine mülakat yapılmıştır.

Bulgular: Elde edilen bulgular sonucunda ana tema ve alt temalar oluşturularak yorumlayıcı yöntemle analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; salgın sürecinde özel çocuk ve ailelerinin en fazla eğitim alanında zorluk yaşadığı görülmektedir. Bunun sebebinin de özel çocukların online eğitime ayak uyduramamaları olarak vurgulanmıştır. Sağlık açısından katılımcıların bir kısmı sorun yaşamadıklarını belirtirken bazı katılımcılar ise özellikle tam kapanma sürecinde özel çocuklarının hareketsiz kalmalarından dolayı fiziksel gelişimlerinin olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Bu süreçte özel çocukların toplumlarda bilinenin aksine sosyalleşme açısından olumlu bir durum sergilediği de vurgulanmıştır. Bunun en önemli sebebinin de aile içi iletişim ve etkileşimin artış göstermesinden kaynaklı olduğu belirtilmiştir.

Özgünlük: Küresel nitelik sergileyen Covid-19 Salgını, toplumları pek çok açıdan etkileyerek değişim ve dönüşüm sürecine girmelerine neden olmuştur. Kuşkusuz bu süreçten en fazla etkilenen toplumsal sınıf özel gereksinimli çocuk ve aileleri olmaktadır. Araştırmaya özgünlük katan en önemli unsur; şimdiye kadar küresel salgın kapsamında özel gereksinimli çocuk sahibi ebeveynlerin yaşamış olduğu sorunların tüm boyutlarının ele alınmayıp, yapılan araştırmada ise bu hususun en ince ayrıntılarına kadar incelenmiş olmasıdır. Yapılan araştırmanın özel çocuk ve ailelerinin salgın sürecinde birçok açıdan yaşadığı zorlukların incelenmesinde ve sadece anneler açısından analiz yapılmayarak babaların da görüşlerinin dikkate alınarak incelenmesi de yapılan araştırmayı özgün hale getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Salgın, Özel Çocuk ve Aileler, Sosyalleşme, Online Eğitim

JEL Sınıflandırması: I14, I24, I38

COVID-19 PANDEMIC AND CHALLENGES OF FAMILIES WITH CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS

Abstract

Aim: This research aims to present various suggestions based on findings of the difficulties children with special needs and their families have experienced in education, health, and social aspects during the pandemic; how they could or could not overcome these difficulties with the opportunities from various institutions.

Method: The research area is Küçükçekmece Municipality Disabled Rehabilitation Center. Using the purposeful sampling technique, we conducted 15 in-depth interviews with family members with children with special needs through an unstructured, open-ended question form.

Findings: The findings show that special children and their families have the most difficulties in education during the pandemic because of the inability of special children to keep up with online education. While some children with special needs had no health problems, the inactivity adversely affected other children's physical development, especially during the closure period. The study shows that contrary to what is known in societies, special children exhibit a favorable situation during the pandemic in terms of socialization because of increased communication and interaction within the family.

Originality: The Covid-19 outbreak has affected societies globally in many ways, causing them to encounter change and transformation. Undoubtedly, the social group most affected by this process is children with special needs and their families. The most crucial element that adds originality to the present research is that all dimensions of the problems experienced by parents with special needs children within the scope of the global epidemic have yet to be addressed, and this issue has been examined in detail in this research. Examining the difficulties experienced by special children and their families in many aspects during the epidemic process through analyzing the opinions of both mothers and fathers makes the research unique.

Keywords: Global Pandemic, Special Children and Families, Socialization, Online Education

JEL Classification: I14, I24, I38

GİRİŞ

Küresellik sergileyen Covid-19 Salgını toplumları ve toplumsal kurumları farklı açılardan olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumsal düzeyde bakıldığında, ülkelerin izolasyon sağlamak adına sınırlarını kapatması, bireyler için açık alana çıkma hakkının kısıtlanması, sosyokültürel yapının azalmış olması (Üstün ve Özçiftçi, 2020) bireyleri psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açılardan etkilemektedir. Her bir bireye farklı yönlerle nüfuz eden salgın sürecinden kuşkusuz en çok etkilenen sınıf özel gereksinimli çocuklar ve aileleri olmaktadır. Bu süreçten özel bireylerin daha fazla etkilenmesinin pek çok sebebi vardır. Engelli ve özel ihtiyaçları olan kişiler, genellikle topluma tam olarak katılma yeteneklerini kısıtlayabilecek bir dizi engelle karşılaşır (SESRIC, 2023). Bunlardan bazıları; tam kapanma sürecinde özel çocukların eğitim aldıkları yerlerin de kapanması, eğitimde dijitalleşmeye ayak uyduramamaları, ailelerinin bu konularda fazla bilgi sahibi olamamaları özel gereksinime ihtiyaç duymayan bireylere göre daha fazla etkilenmelerine sebep olmaktadır.

Araştırmada salgın döneminde özel çocuk ve ailelerinin eğitim, sağlık ve sosyal açılardan yaşadığı zorluklara yer verilerek, bu zorlukların nerelerden kaynaklandığına, resmi ve özel kurumlarca nasıl destekler sağlanıp, bu dönemden korunmalarına yönelik neler yapıldığı analiz edilerek bilimsel literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan bu araştırmanın çalışma alanı Küçükçekmece Belediyesi Engelliler Rehabilitasyon Merkezi olarak belirlenmiştir. Amaca yönelik örneklem yöntemi kullanılıp, örnek 15 özel gereksinimli çocuk sahibi aile ile derinlemesine mülakat yapılarak elde edilen sonuçlar yorumlayıcı yöntemle analiz edilmiştir. Yorumlayıcı yöntemde sözlü ya da yazılı bir metnin ayrıntılı olarak analizi yapılmaktadır (Neuman, 2017).

Alan yazına bakıldığında özel gereksinimli çocuklarla ilgili yapılan araştırmalar genel olarak tek bir durum ekseninde veya sadece anne ile görüşme yapılarak ele alınmaktadır. Araştırmada ise üç durum (eğitim, sağlık ve sosyal) açısından ve anne ile baba fark etmeksizin yapılmış olması da araştırmanın bu konu üzerindeki özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular şöyledir; katılımcıların büyük bir kısmı salgın sürecinde en fazla özel çocuklarının eğitim alanında zorluk yaşadığını bunun sebebinin de eğitimde dijital dönüşüme geçişle birlikte çocuklarının bu sürece uyum sağlamamaları olduğunu vurgulamıştır. Sağlık açısından katılımcıların çoğunluğu olumsuz bir durumla karşılaşmadıklarını lakin zihin engeli ile birlikte bedensel engeli de bulunan çocuklar açısından tam kapanma sürecinde rehabilitasyon merkezlerinin de kapalı olmasından dolayı çocukların fiziksel aktivitelerinden yoksun kalmasıyla, fiziki gelişim sürecinin olumsuz etkilendiği belirtilmiştir. Sosyal açıdan ise katılımcıların çoğunluğu hiçbir zorluk yaşamadıklarını hatta bu sürecin özel çocukları açısından olumlu bir süreç oluşturduğunu vurgulamışlardır. Bunun sebebinin de tüm aile bireylerinin aynı evde olmasıyla birlikte özel çocukların da iletişim ve etkileşiminin artış gösterdiği belirtilmiştir.

Özel Gereksinim Kavramı ve Özel Gereksinimli Çocuğun Tanımı

Bireylerin doğumdan başlayarak ölüme kadar belirli evreleri kapsayan bir hayat süreci vardır. Bu süreçte bireylerin büyümelerinde ve gelişimlerini tamamlamasında etkili olan pek çok faktör yer almaktadır. Bu faktörler; bireylerde fiziksel gelişimin tamamlayıcısı olarak da bilinen hareket, dil, sosyal, duygusal ve zihinsel faktörler olarak bilinmektedir. Burada yer alan faktörler bireylerin bütün gelişim süreci içinde çok büyük önem arz etmektedir. Bireylerin gelişimlerinin değerlendirme süreci de yaş gruplarıyla birlikte, bu sayılan faktörler ekseninde yapılmaktadır (Dönmez, 2017).

Toplumda yer alan bütün bireylerin gelişimleri açısından gözlenen ortak özellikler normal gelişim sürecini kapsamaktadır. Bazı bireylerde gözlemlenen normal dışı gelişimler ise bu bireyleri toplumsal düzeyde “özel” kılmaktadır. Bireylerin gelişim süreçlerindeki farklılıklara sebep olan etkenlerden ilki; doğum öncesinde meydana gelen sebeplerdir. Bu süreçte bebekler çevresel uyaranlardan da oldukça fazla etkilenmektedir. Bu aşamada kalıtsal faktörler de bebeğin gelişim süreci açısından önemlidir. Bu etkenlerle birlikte bebeğin doğum öncesinde annenin davranışlarından ne derecede etkilendiğinin bilinmesi de, bebeğin gelişim özellikleri hakkında bilgi alınmasında önem taşımaktadır. Bunlar; annenin yaşı, annenin gebelik sürecindeki beslenme biçimi, gebelik sürecindeki psikolojik durumlar, akraba evlilikleri vb. sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bireyler arasındaki farklılıklara sebep olan bir diğer neden ise, doğum esnasında yaşanan nedenlerdir. Bu nedenlerden bazıları; doğum sürecinin erken ya da geç olması, riskli doğumun gerçekleşmesi, steril olmayan yerlerde doğumun gerçekleşmesi vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bir diğer önemli neden de doğum sonrası yaşanan nedenlerdir. Bunlardan bazıları; çeşitli enfeksiyonlar, beslenme hataları, bebeğin geçirmiş olduğu rahatsızlıklar, fiziksel ve ruhsal travmalar, uygunsuz çevresel koşullar vb. durumları kapsamaktadır (Yavuzer, 1995).

Görülmektedir ki, bebeğin doğumu ile başlayan gelişimsel bozukluklar aslında doğum öncesindeki süreç itibari ile bebeğe yansımaktadır. Bu durum, doğum öncesi ve doğum sürecinde ebeveynlerin gereken tedbirleri almamasıyla birlikte çocuklarda gelişimsel bozukluk olarak da bilinen özel gereksinim sürecinin başlamasına zemin hazırlamaktadır. Fiziksel ve bilişsel açıdan akranlarına göre daha az gelişim gösteren bireylere günümüzde; “özürlü”, “engelli”, “özel gereksinimli”, “farklı gelişim gösteren” şeklinde tanımlamalar yapılmaktadır.

Özel gereksinimli bireyler, pek çok açıdan yoksunluk gösteren ve bu yoksunlukları birilerinin yardımı olmadan gideremeyen bireylerdir. Bu kavram; içerisinde görme engelli, işitme engelli, fiziksel ve zihinsel engelli bireyleri kapsadığı gibi üstün yetenekli bireyleri, konuşma güçlüğü olan ve korunmaya ihtiyaç duyan bireyleri de içine almaktadır (Aydemir, 2022).

Özel Gereksinimli Çocuklar İçerisinde Zihin Yetersizliğine Sahip Olan Çocuklar

Geçmiş ve günümüz toplumlarında zihin yetersizliğine sahip olan bireyler için birçok tanımlama yapılmıştır. Yapılmış olan tanımlamalar bireylerin zihin yetersizliği ile birlikte; sosyal uyum

durumları, dil ve konuşma gelişimleri, yeme ve içme becerileri gibi çeşitli durumların da etkili olduğu bilinmektedir. Zihin yetersizliği görülen çocukların diğer akranlarından farkı, zihinsel gelişiminin yanında bedensel ve sosyal gelişiminin de kendi iradesinin ötesinde geriliğin yaşanmasıdır (Özgür, 2011). Bireylerde zihin engelinin olup olmadığını belirleyen birçok faktör ve değişkenler vardır. İlk olarak çocukların erken yaşlardan itibaren mevcut entelektüel ve uyarlanabilen davranışlarındaki eksiklik görülen durumlarının değerlendirilmesidir. Örneğin, çocukların akranları ve sosyal çevreleriyle olan uyum sürecindeki farklılık ve eksiklikleri ile birlikte; iletişim ve etkileşim, duyuşsal, motor ve davranışsal yönlerinde de oluşan yoksunluk hallerini belirleyerek bu doğrultuda destek sağlayıcı planlar oluşturmak gerekmektedir (AAIDD, 2008).

Özel gereksinimli çocuklar içerisinde toplumsal düzeyde en çok bilinen grup zihin yetersizliğine sahip olan çocuklardır. Toplumlar bu grupta yer alan bireylerin sadece homojen bir yapıda olduğunu düşünmektedir. Lakin zihin yetersizliği görülen çocuklar için zihinsel ve bilişsel gelişimleri doğrultusunda çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalar çok ağır-ağır-orta ve hafif düzeyde zihin yetersizliği olan çocuklar olmak üzere 4 grupta olmaktadır (Aydemir, 2022). Zihin yetersizliği olan çocuklar için geçmişte de pek çok isimlendirme yapılmıştır. Bunlardan bazıları; anormal, geri, ebleh (idiot), zayıf akıllı (debile), densiz şeklindedir (Binet ve Simon, 1985). Bu kavramlar içerisinde en eski olan terim ise “idiot” olarak bilinmektedir. Yunan mitolojisinde “toplumsal yaşam içerisinde yer almayan” anlamına gelmektedir. Bu tanımlama 1845’te Fransız psikiyatrist Esquirol tarafından belirlenmiş olup, ona göre bu kavrama sahip bireyler akranlarına göre zihinlerinde bilgi edinebilme durumları daha düşük olan ama bu durumun bireyler için hastalık boyutunda görülmediği bireylerdir (Özgür, 2015). İlerleyen dönemler itibari ile de zihin yetersizliği görülen bireyler için pek çok bilim adamı tarafından tanımlamalar yapılmıştır.

19. yy’ın sonlarına kadar ağır düzeyde zihin yetersizliği görülen bireylere “idiot”, hafif düzeyde zihin yetersizliği görülen bireylere “Embesil” ve zeka yaşı sekiz ile on olan bireylere de “moron” tanımlamaları yapılmaktadır. Günümüzde ise zihin eksikliği olan bireyler için yaygın olarak “gelişimsel yetersiz” kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram yalnızca zihin yetersizliği olan bireyleri kapsamayarak fiziksel yetersizlik, kişisel bakım, konuşma eksiklikleri, öğrenme durumu ve kendine yetme alanlarından 3 ya da daha fazlası olan bireyler için de kullanılmaktadır (Özgür, 2015).

Ülkemiz ve dünya ekseninden bakıldığında zihin yetersizliği görülen bireyleri topluma kazandırmak adına birçok proje ve eğitim sistemi geliştirilmektedir. Dünyada genelinde özel gereksinimli çocuklara da eşit düzeyde eğitim hakkı verebilmek için bebeklik döneminden üniversite eğitim sürecine kadar gerekli olan eğitimin verilmesi için çeşitli planlar yapılmaktadır (Orhan ve Genç, 2015). Ülkemiz adına gelecekte sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi, bilimsel ve pek çok alanda elde edilecek gelişim ve dönüşümün ana belirleyicisi çocuklardır. Ülkelerin başlıca gelişmişlik düzeyleri, ülkelerinde yer alan çocukların eğitim seviyesinden geçmektedir. Bu ekseninde ülkemiz özel gereksinimli çocukları her açıdan topluma kazandırmaya ve toplumun da bu “özel” çocuklardan

çeşitli kazanımlar elde etmesine vesile olacak adımlar atarak özellikle eğitim alanında bu çocuklara birçok olanak ve hizmet sağlamaktadır (Aydemir, 2022). Sağlanan bu hizmetler istatistiksel verilerle birlikte Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1. Türkiye’de özel gereksinimli öğrenci sayıları

Okul Türü	Kurum Sayısı	Öğrenci Sayısı
Okul Öncesi (Ana Sınıfı Dahil)	110	4021
İlkokul (Görme Engelliler)	18	495
İlkokul (Hafif Düzey Zihin Engelliler)	33	776
İlkokul (İşitme Engelliler)	31	708
İlkokul (Bedensel Engelliler)	2	248
Özel Eğitim İlkokul Toplamı	84	2227
Ortaokul (Görme Engelliler)	18	648
Ortaokul (Hafif Düzey Zihin Engelliler)	39	1385
Ortaokul (İşitme Engelliler)	31	1010
Ortaokul (Bedensel Engelliler)	2	229
Özel Eğitim Ortaokul Toplamı	90	3272
Özel Eğitim Uygulama Okulu (I. Kademe)	347	10.604
Özel Eğitim Uygulama Okulu (II. Kademe)	347	9228
Özel Eğitim Okulu (III. Kademe)	285	11.882
Özel Eğitim Meslek Okulu (Görme Engelliler)	2	31
Özel Eğitim Meslek Okulu (Zihin Engelliler)	182	12.402
Genel Toplam	1447	53.667

Kaynak: MEB, 2021

Tablo 2.1.’de yer alan istatistiksel verilerle göre ülkemiz bünyesinde özel gereksinimli çocukların eğitim alanında yeterli düzeye erişebilmeleri adına pek çok okul bünyesinde destek verildiği görülmektedir. Okullarda verilen bu eğitimler çocukların engel oranına göre değişiklik arz etmektedir.

Covid-19 Pandemi Döneminde Türkiye’de Zihin Yetersizliği Olan Çocuk Sahibi Ailelere Uygulanan Hizmet ve Olanaklar

Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan Koronavirüs Salgını kısa bir süre içinde tüm dünyada etkili olmuştur. Yaşanan bu olumsuz süreç toplumları öncelikle sağlık olmak üzere ekonomi, eğitim, sosyal ve aile içi ilişkiler yönünden daha önce hiç yaşamadıkları olumsuz durumlarla karşılaştırmıştır. Koronavirüs Salgını, yayılım oranındaki hızı ve bununla birlikte toplumlarda birçok olumsuz tahribat yaşatması yönünden insanoğlunun şimdiye kadar yaşamadığı kriz durumlarının oldukça yoğun bir şekilde yaşandığı bir salgın türünü meydana getirmiştir (Kurt ve Erden, 2020).

Koronavirüs Salgını dünya toplumlarını hem fiziksel hem de ruhsal açıdan etkisi altına alan bir süreci kapsamaktadır. Bu süreçte özellikle çocuklar ve ergenlik dönemine gelmiş bireyler, aile yaşam düzeyinin yeniden şekillenmesi, ekonomik kriz, ailesini kaybetme korkusu, sosyo-kültürel çevreden uzak kalma ve eğitimin online olarak gerçekleşmesiyle birlikte ruhsal açıdan olumsuzluklarla

karşılaşmışlardır. Salgın sürecinde tüm bireyler olumsuz yönde etkilenmiş olsa da bu süreçten en fazla etkilenen gruplardan birisi de özel gereksinime ihtiyaç duyan çocuk ve aileleridir. Bu bireylerin salgın sürecinden hayatını normal seyrinde yaşayan bireylere göre daha fazla etkilenmesinin nedenlerinden bazıları; rehabilitasyon merkezlerinin kapanması, uzaktan eğitime özel çocukların katılım gösterememesi, ailelerinin özel çocuklarının eğitimi konusunda yeterli donanıma sahip olamaması durumundan da özel çocuk ve ailelerin salgının olumsuz süreçlerinden daha fazla etkilenmelerinin nedenlerindedir (Akçay ve Başgöl, 2020).

Salgın süreci ile birlikte özel çocuk ve aileler için eğitim, sağlık, ekonomi ve aile içi iletişim ve etkileşim açısından resmi ve özel kurumlar bünyesinde çeşitli olanaklar sağlanmıştır. Sağlanan bu olanaklar ile birlikte özel çocuk ve ailelerin bu süreçte karşılaştığı zorluklara farklı açılardan çözümlerde bulunulmuştur (Aydemir, 2022).

Pandemi Sürecinde Özel Ailelere “Eğitim” Açısından Sağlanan Olanak ve Hizmetler

Koronavirüs Salgını döneminde özellikle genç nüfusun en fazla sorun yaşadığı alan eğitim alanı olmaktadır. UNICEF Koronavirüs Salgınının dünya genelinde öğrencilerin %92’ ye yakın bir kısmını etkilediğini ve bu sayının da 1,6 milyar öğrenciye tekabül ettiğini vurgulamıştır (Kurt ve Erden, 2020). Öğrenciler ile birlikte öğretmenler de bu süreçten oldukça fazla etkilenmektedir. Bu bağlamda Covid-19 Salgını eğitim ve öğretim süreçlerinde belirli açılardan bir dönüşüm ve yapılanma sürecini beraberinde getirmektedir. Bu sebepten dolayı da dünya üzerinde meydana gelen salgınlarda eğitim ve öğretimin devamlılığını sağlayabilmek adına devletlerce çeşitli politika ve hizmetler yapılmaktadır.

Salgın ile birlikte öğrencilerin ders işleyebilme konusunda karşılaşmış olduğu en büyük zorluk eğitimde dijital dönüşüme ayak uyduramamak olmaktadır. Bireyler bu süreçte ancak dijital dönüşüme ayak uydurabildikleri ölçüde eğitimlerinden verim alabilmektedirler. Toplumlar, günlük yaşantılarında teknolojiyi çok sık kullanmış olsalar bile eğitim uygulamalarının dijitalleşmesiyle birlikte çeşitli zorluklar yaşamışlardır. Bu zorluklarla birlikte her çocuğun eşit teknolojik aletlere sahip olmaması da bazı öğrenciler ve ebeveynler için ek zorluklar sergilemektedir (Şenol ve Yaşar, 2020). Bu sebeplerden dolayı ülkemizde salgının başlamasıyla birlikte MEB ve TRT iş birliği ile TRT EBA TV İlkokul-Ortaokul- Lise seviyelerindeki öğrenciler için 23 Mart 2020 tarihinde öğrencilerin televizyonlardan erişebileceği bir eğitim platformu oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Fatih Projesinin revize edilmesiyle düzenlenerek salgın sürecinde Türkiye’nin ilk dijital eğitim platformu olmuştur (MEB, 2021). Salgın sürecinde kuşkusuz bütün öğrenciler eğitim açısından çeşitli zorluklar yaşamıştır. Lakin bu süreçten en fazla etkilenen öğrenciler ise özel gereksinim gösteren öğrenciler olmuştur. Salgın sürecinde hem özel çocukların hem de ailelerinin eğitim sürecine adaptasyonlarını sağlamak adına pek çok olanak ve hizmet sağlanmıştır (Kurt ve Erden, 2020).

MEB tarafından özel gereksinimli çocuklarının eğitimlerinde herhangi bir aksaklık yaşanmaması adına çeşitli televizyon programları ve internet sistemleri hazırlanmış olup, “Özelim Eğitimdeyim” adındaki mobil uygulama ile özel öğrenci ve ailelere salgın sürecinin başlarından itibaren eğitim hizmeti verilmiştir. MEB tarafından üretilen bu hizmet Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü’nden de övgü almıştır. Bununla birlikte MEB Covid-19 nedeniyle eğitimde dönüşüme adapte olamayan çocuklar ve ebeveynlerinin de psiko-sosyal açıdan zorluklarla karşılaşmalarını engelleyebilmek adına “Aileler İçin Çocuklara Yardım Rehberi”, “Yetişkinler İçin Bilgilendirme Rehberi” ve “Gençlere Yönelik Bilgilendirme” yayınlanmıştır (MEB, 2021). Sağlanan bu hizmetlerle birlikte zaten var olan ama salgın sürecinde daha fazla mesai harcanan “Özel Eğitim ve Rehberlik Bilgilendirme Hattı” ile birlikte Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev yapan eğitimciler telefon üzerinden özel öğrenci ve ebeveynlere destek sağlamışlardır (MEB, 2021).

Salgın sürecinde resmi ve özel kurumlar bünyesinde özel gereksinimli çocuklar ve ailelerine sağlanan hizmetler yadsınamaz düzeydedir. Sağlanan çoğu hizmetten özel çocuk ve aileleri yarar sağlamıştır. Lakin online eğitim sürecine geçilmesi orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği olan çocukların eğitimlerinden akranları gibi verim alamamasına sebep olmuştur. Bu durum da gösteriyor ki, salgın sürecinde özel gereksinimli çocuklar evet çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır ama o grubun içerisinde ise en çok zorluk yaşayanlar orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği görülen çocuklar olmaktadır (Kurt ve Erden, 2020).

Özel çocuk ve aileleri, salgının yaşatmış olduğu çeşitli olumsuz durumlardan diğer akranlarına göre daha fazla zorluk yaşamış olsalar da dünya geneli açısından bakıldığında ülkemizde özel gereksinimli çocuklar ve aileleri adına geliştirilen olanak ve hizmetler nu konuda büyük önem taşımaktadır.

Pandemi Sürecinde Özel Çocuklara “Sağlık” Açısından Sağlanan Olanak ve Hizmetler

Toplumsal düzeyde gözlemlenen salgınların bireyler açısından sorun yaratmaması için alınacak önlemler ile uygulanacak olanak ve hizmetler salgının türüne göre farklılık göstermektedir. Burada yer alan en yetkin unsur, alınacak önlemlerin daha etkili, uygulaması kolay ve ekonomik olarak da daha uygun olmasıdır. Ülkemiz pandemi döneminde daha stratejik yöntemler doğrultusunda hareket etmiştir. Bunlardan en önemlisi Sağlık Bakanlığı bünyesinde olan Enfluenza Bilim Kurulu’nun görevlerini revize ederek Pandemi Bilim Kurulu haline getirmiş olmalarıdır. Bu kurulda, pandemi ile mücadelede yer alacak durumlar oluşturularak, sağlık örgütünün yapacağı kuralları ve alınması gereken tedbirleri belirlenmektedir (Öztek, 2020).

Bilim Kurulu, salgın kaynaklı virüsün ülkemize girişini ve yayılım hızının artmasını engelleyici önlemler almaktadır. Salgının yayılım hızını azaltmak adına hem Sağlık Bakanlığı hem de Bilim Kurulu birlikte hareket ederek, toplumun daha fazla zarar görmesinin önüne geçmişlerdir (Bilimsel Danışma Kurulu, 2020).

Pandemi döneminde özel gereksinimli çocuk ve aileleri için uygulanan sağlık hizmetlerine de çeşitli genişlemeler yapılmıştır. Ülkemiz, sosyal devlet anlayışı ekseninde özel çocuk ve ailelerinin sağlığı konusunda da her açıdan destek sağlamıştır. Pandemi sürecinde özel çocuk ve aileleri için ayrıcalıklı tedaviler yapılmaya devam edilmiştir. Bununla beraber aileler için özel çocuğunun pandemi sürecindeki bakımını daha yetkin yapabilmeleri adına çeşitli rehberler hazırlanmıştır. Hazırlanan rehberlerde bireylerin genel olarak psikolojik durumları hakkında öneriler yer almıştır. Ailelere çocuklarının durumlarıyla ilgili soru sorarak, pandemi sürecini anlamalarına yardımcı olmalarını, daha sonra pandeminin nasıl yayıldığı konusunda da çocuklarına bilgi vermeleri gerektiği vurgulanmıştır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020).

Özel gereksinimli bireyler, yaşları, engel durumları ve oranları yönünden değişiklikler sergilemektedir. Hazırlanmış olan rehberlerde de bu hususlara dikkat edilerek ailelere bilgi verilmiştir. Özel çocukların uzun süre boyunca kapalı alanlarda kalmaları onların hem fiziksel hem de psikolojik açıdan gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülerek 01.01.2000 tarihinde doğmuş olan özel çocukların, yanlarında engelli raporu ve ona refakat edecek biriyle beraber çeşitli tedbirlere uyum sağlamak koşulu ile açık alana çıkarılmasına olanak verilmiştir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020).

Ülkemiz pandemi döneminde özel çocuk ve ailelere sağlık durumları konusunda risk oluşturabilecek her türlü faktörlerde çok yönlü olarak destek sağlamıştır. Sağlanan bu destekler ile birlikte aileler, çocuklarıyla ilgili pandemi sürecinde kendilerini her açıdan geliştirme imkânı bulmuş ve bu yönde uygun adımlar atmışlardır.

Pandemi Sürecinde Özel Çocuklara “Sosyal” Açıdan Sağlanan Olanak ve Hizmetler

Covid-19 Salgını toplumsal düzeyde tüm bireyleri olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuz durumlardan toplumsal sınıf olarak en fazla yaşlı bireyler, kronik rahatsızlığı olanlar, özel gereksinime sahip birey ve ailelerinin etkilendiği bilinmektedir. Salgın sürecinin olumsuz etkilerine maruz kalmamak için alınacak önlemlere uyum sağlama konusunda özel gereksinimli çocuklar oldukça fazla zorluk yaşamakla birlikte bu durum onların halihazırda var olan dezavantajlı durumlarının daha çok artmasına da sebep olmaktadır (Balcı, 2021).

Pandemi döneminde ülkemizde sağlık, ekonomi, eğitim alanlarında olduğu gibi sosyal alanda da çeşitli zorluklar gözlemlenmiş ve bu konuda da çeşitli değişiklikler uygulanmıştır. Yapılan bu değişiklikler toplumsal düzeyde etki göstermiş olup, özel gereksinimli bireyler için de daha olumsuz tahribat sergilemiştir. Bu süreçte kimi ülkeler daha önceden hiç tanık olmadığı durumlarla karşı karşıya kalırken kimi ülkelerin ise var olan sosyal sorunlarına ek olarak yeni sorunların çıkmasına zemin hazırlamıştır (Bilge, 2020). Pandemi sürecinde ülkemizde kamu kurumlarıyla birlikte çeşitli STK’lar ve gönüllü bireyler de sosyal destek sağlamıştır. Ülkemiz sosyal yardım açısından gelişmiş olsa da her bir bireye ulaşmak zordur. Bu nedenle devletin ulaşip destek veremediği bazı alanlarda STK’lar sosyal destek sağlamaktadır (Birinci ve Bulut, 2020).

Bir başka açıdan ise, özel gereksinimli bireylere psiko-sosyal destek sağlamak adına devlet tarafından gerçekleştirilen pandemi süreci karantinada olan bireylere telefon ile 20-30 dakika psiko-sosyal destek sağlanmıştır (Bilge, 2020). Dezavantajlı gruplar ve ailelerinin pandemi döneminde de sosyal gelişimlerinin tamamlayabilmeleri için çevredeki diğer bireylerle iletişim ve etkileşimleri çok önemlidir. Bu süreçte özel çocukların evlerinde yani kapalı ortamlarda bulunmaları onlarda genel olarak bunalıma sebep olmuştur. Bu nedenden dolayı da ilgili bakanlık tarafından bazı özel bireyler için tam kapanma süreçlerinde belirli kurallar dahilinde esneklikler verilmiştir (Aydemir, 2022).

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemine yer verilmektedir. Araştırmanın tasarımı, araştırmanın evreni ve örneklemini ile araştırmada uygulanan diğer nitel araştırma yöntemleriyle ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Tasarımı

Küçükçekmece Belediyesi Engelliler Rehabilitasyon Merkezi'nde yer alan ve zihin yetersizliğine sahip çocuğu olan ailelerde, Covid-19 Salgınında özel çocukları ve kendileriyle ilgili eğitim, sağlık, sosyal alanlarda yaşanan zorlukları ele alan bu araştırma keşfe yönelik bir araştırmadır. Nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi uygulanmıştır. Yapılandırılmamış açık uçlu soru formu üzerinden derinlemesine mülakat yapılmıştır. Yapılan mülakatlarda toplam 15 özel gereksinimli çocuk sahibi aile bireyi ile görüşülerek 5 adet soru yöneltmiştir. Uygulanan bu yöntem de keşfe yönelik görüşme sürecini ortaya koymaktadır. Bu yöntemde araştırmacı sorduğu sorulardan elde ettiği cevaplara göre belirli konuları keşfetmeye çalışmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler ana tema ve alt tema oluşturularak analiz edilmiştir.

Araştırmada 4 ana tema ve 8 alt tema bulunmaktadır. Birinci ana temada genel çerçevede özel çocuğa sahip ailelerin pandemi sürecinde eğitim, sağlık ve sosyal alanlarla yaşadıkları zorluklara ve kolaylıklara yer verilmiştir. İkinci ana temada, özel çocuk ve ailelerin tam kapanma sürecinde sosyalleşme açısından ve devletin sağlamış olduğu çeşitli esnekliklerden yararlanma durumları ele alınmış olup, üçüncü ana temada ise, kaynaştırma sınıfında eğitim alan özel öğrencilerin pandemi sürecinde dijitalleşmeyle birlikte akranlarına uyum sağlama ve kendilerini kalabalıktan izole etmelerinde yaşadıkları zorluklara yer verilmiştir. Dördüncü ana temada ise özel ailelerin pandemi sürecinde özel çocuğuyla ilgili olarak kendi gelişim imkanları ele alınmıştır.

Yapılan mülakatlar neticesinde elde edilen veriler ana tema ve alt temalar oluşturularak yorumlayıcı yöntem ekseninde analiz edilmiştir. Yorumlayıcı yöntem genellikle nitel araştırma yöntemi olarak da isimlendirilmektedir. Bu yöntemde araştırmacılar genel olarak katılımcı gözlem ve saha araştırması uygulamaktadır (Neuman, 2017). Nitel araştırmacılar, belgeleri inceleyerek, davranışları gözlemleyerek, insanlarla görüşerek veya birbirleriyle etkileşime giren bir grup insanı tanımlayarak veri toplar (Islam, 2022). Yorumlayıcı veri analizi tekniğini, tanımlayıcı analizin ötesine geçtiği için

nitel verileri analiz etmek için kullandık ((Braun & Clarke, 2013; Denzin & Lincoln,1998; Sanderson & Galway, 2021). Ayrıca, araştırmamızın güvenilirliğini sağlamak için verbatim metodu uyguladık (Silverman, 2006). Yani bulgular bölümünde katılımcıların doğrudan görüşlerinden de yararlandık. Araştırmada kullanılan bu yöntem, özel gereksinimli çocuk ve ailelerinin pandemi sürecinde yaşamış olduğu zorlukların belirlenmesi açısından önemlilik arz etmektedir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın çalışma alanı, İstanbul ilinde yer alan Küçükçekmece Belediyesi Engelliler rehabilitasyon Merkezi seçilmiştir. Bu rehabilitasyon merkezinde özel greksinimli çocuğu olan aile bireylerinin tamamı araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Burada salgın sürecinde özel gereksinimli çocuk ve ailelerin eğitim, sağlık, sosyal ve ekonomi alanlarında yaşamış oldukları zorluklar ele alınmaktadır. Araştırmada amaca yönelik örneklem yöntemi kullanılmış olup, örnek 15 aile ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Amaca yönelik örneklem, genellikle nitel araştırmalarda kullanılan yöntem olmaktadır. Uygulanan bu yöntemde araştırmacı çalışma konusunun amacına göre mülakat gerçekleştireceği bireyleri ve mekanları kendisi seçmektedir (Creswell, 2013).

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında yapılandırılmamış açık uçlu soru formu ile derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır. Görüşmeye başlamadan önce İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi etik kurulunca mülakat formu onayı ve Sağlık Bakanlığı'ndan onay izni alınmıştır. Bu yöntemin uygulanmasında Kurum Müdürü ve katılımcı ailelerden de gerekli izinler alınmıştır. Uygulanan mülakat yönteminde ise Kvale ve Brinkmann'ın mülakat aşamaları kullanılmıştır, bu aşamalar; çalışmanın tasarımı, verilerin analizi, bulguların güvenilirliği ve genellenebilirliğidir (Creswell, 2013). Görüşmelerde özel çocuk sahibi ailelerin salgın sürecinde yaşadığı zorlukları belirlemek adına onlara 5 adet soru yöneltilmiştir.

Araştırma sorularından elde edilen bulguları daha nitelikli ve anlaşılır bir şekilde belirtmek adına Katılımcılar (K₁, K₂, K₃...) şeklinde oluşturulmuştur.

Tablo 2. Özel gereksinimli çocuk ve ailelerine ilişkin bilgiler

Ebeveyn Bilgileri			Ö.G. Çocukların Özellikleri		
Katılımcı	Cinsiyet	Medeni D.	Yaş	Tanı	Çocuğun Bakımı
K ₁	Kadın	Evli	7	Zihin Y.	Anne
K ₂	Kadın	Evli	5	Zihin Y. ve SMA	Anne
K ₃	Kadın	Evli	20	Zihin Y.	Anne
K ₄	Kadın	Evli	11	Zihin Y.	Anne
K ₅	Kadın	Evli	7	Özel Öğrenme Güçlüğü	Anne
K ₆	Kadın	Evli	11	Zihin Y.	Anne
K ₇	Kadın	Evli	25	Zihin Y.	Anne
K ₈	Kadın	Evli	9	Zihin Y.	Anne
K ₉	Kadın	Evli	14	Zihin Y.	Anne
K ₁₀	Kadın	Evli	19	Zihin Y.	Anne
K ₁₁	Kadın	Evli	4	Zihin Y.	Anne
K ₁₂	Erkek	Evli	17	Zihin Y.	Anne
K ₁₃	Kadın	Evli	14	Zihin Y.	Anne
K ₁₄	Kadın	Evli	10	Zihin Y.	Anne
K ₁₅	Kadın	Evli	5	Zihin Y. ve Otizm	Anne

Kaynak: Yazarlar; Ö=Özel, G=Gereksinimli, Y=Yetmezliği, SMA=Spinal Musküler Atrofi

BULGULAR

Bu bölümde yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Araştırmada katılımcıların Covid-19 Salgını süresince özel gereksinimli çocuklarıyla ilgili yaşamış olduğu zorlukları belirlemek amacıyla çeşitli sorular yöneltilmiş, verilen cevaplar da yorumlayıcı yöntem doğrultusunda analiz edilerek bu süreçte ailelerin ne düzeyde etkilendikleri açıklanmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için bulguların gösteriminde doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Doğan, 2020). Salgın sürecinde aile bireylerinin ne türden zorluklar yaşadıklarının bilinmesi, salgından sonra da hangi türde ihtiyaçlarının olabileceğinin tahmin edilmesi açısından önemlidir (Demiröz, vd., 2021).

Ailelerin ve Özel Gereksinimli Çocukların Pandemi Döneminde Yaşadığı Zorluklar

Bu tema kapsamında özel ailelerin salgın sürecinde çocuklarıyla ilgili en çok hangi alanlarda zorluk yaşadıklarını belirlemek amacıyla çeşitli sorular sorulmuştur. Ailelerin hem kendisi hem de çocuklarıyla ilgili yaşadığı en büyük zorluklar eğitim, sağlık ve sosyal açılardan olduğu için ilk ana temanın alt temalarını ailelerin pandemi sürecinde eğitim, sağlık ve sosyal alanlarda yaşadığı zorluklar oluşturmaktadır.

Bu bağlamda katılımcıların büyük bir kısmı özel çocuklarının eğitimde dijital dönüşüme ayak uydurmakta zorlandıklarını ve bu sebeple salgın sürecinde en fazla eğitim açısından zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sağlık açısından devletin sağladığı imkanların yeterli olduğunu vurgulayarak, sadece zihin engelinin yanında bedensel engeli olan çocukların fizik tedavi sürecinin aksamış olduğu belirtilmiştir. Sosyal açıdan ise katılımcıların büyük bir kısmı aile bağlarının güçlendiğini ve bütün aile bireylerinin evde vakit geçirmesiyle birlikte özel çocuğun da iletişim ve etkileşim kazandığını dolayısıyla salgın sürecinden sosyal açıdan olumlu etkilendikleri belirtilmiştir.

Tablo 3. Tema-1 doğrultusundaki katılımcı görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	Katılımcı Görüşleri (K)
1. Ailelerin ve özel gereksinimli çocukların pandemi döneminde yaşadığı zorluklar	1. Eğitim alanında yaşanan zorluklar	<p>K₁₄: Pandemiden önce öğretmeni sürekli destek veriyordu ama pandemide online derslere katılamıyor ve bu yüzden bildiklerini de unuttu. Sadece rehabilitasyon merkezine getiriyorum.</p> <p>K₉: Çocuğum zor anlıyor, anlama güçlüğü çekiyor. Pandemide hiç eğitim alamadı. Online dersten ziyade oyun</p>

	<p>oyladı ve eğitimden hiç verim alamadı.</p>
<p>2. Sağlık alanında yaşanan zorluklar</p>	<p>K₆: Çocuğum pandemi döneminde hareketsiz kaldığı için kilo aldı. Bu da bağışıklık sistemini etkiledi ve bu sürede sağlık ocaklarına da gidemediğimiz için çok zor geçti.</p> <p>K₅: Fiziki rahatsızlığı olmadığı için pandemi döneminde hiç zorluk yaşamadık.</p> <p>K₉: Çocuğumda zihin yetersizliğiyle birlikte diyabet tanısı da var. Pandemiden önce de sürekli hastanede kontrol altındaydı pandemi sonrasında da yine aynı şekilde randevulu olarak hastaneye gittik. Herhangi bir aksaklık olmadı.</p>
<p>3. Sosyal açıdan Yaşanılan zorluklar</p>	<p>K₈: Akrabalarımız ve çevredeki insanlar sürekli dışlayıp kıyasladığı için ben anne olarak dışarıya zaten az çıkarıyordum. Pandemide de hiç çıkarmadım.</p>

	<p>K₉: Evde vakit geçirmeyi sevdiği için zorlanmadı.</p> <p>K₁₅: Babası, ablası ve kardeşi de sürekli evde olduğu için herkes çocuğum için plan yaptı. Bu planları her gün uyguladığımız için de faydalı bir süreç oldu.</p>
--	--

Kaynak: Yazarlar

Tam Kapanma Sürecinde Ailelerin ve Özel Gereksinimli Çocukların Karşılaştığı Zorluklar

Bu ana tema kapsamında katılımcılara tam kapanma sürecinde öncelikli olarak özel çocuklarının sosyalleşmesi açısından karşılaşmış olduğu zorluklara yönelik sorular yöneltilmiştir. Daha sonra ise yine tam kapanma sürecinde engelli bireylere sağlanan esnekliklerden faydalanma imkanlarının ne düzeyde ve nasıl olduğu bulgulanmıştır.

Katılımcıların çoğu özel çocuklarının salgından önce daha az sosyalleşme eğilimi gösterdiğini, tam kapanma sürecinde ise bütün aile bireylerinin özellikle babalarının evde olup kendileriyle ilgilenmesiyle birlikte sosyalleşme ve diğer bireylerle de kaynaşma oranının artış gösterdiği vurgulanmıştır. Diğer yandan devletin sağlamış olduğu esnekliklerden katılımcıların büyük bir kısmı haberdar olup, çocuklarının engel oranına göre bu imkanlardan yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 4. Tema-2 doğrultusundaki katılımcı görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	Katılımcı Görüşleri (K)
2. Tam kapanma sürecinde ailelerin ve özel gereksinimli çocukların karşılaştığı zorluklar	1. Özel gereksinimli çocuğun sosyalleşme açısından karşılaştığı zorluklar	K₈: Kalabalıkta her şeyi daha iyi öğreniyor ama pandemi sürecinde tek çocuk da olduğu için iyi bir şekilde sosyalleşemiyor. Özellikle bu süreçte anneler çocukta çok büyük etkindir.
		K₁₀: Esnekliklerden faydalandık. Zaten çocuk yasakları sevmiyor ve dışarı

2. Engelli bireylere uygulanan esnekliklerden faydalanma imkanları	çıkılmak istiyor. Biz de dışarı çıkarıyoruz. K₁₅: Esnekliklerden haberimiz vardı ama zaten site içinde oturduğumuz için site içinde yürüme fırsatımız oldu.
--	--

Kaynak: Yazarlar

Kaynaştırma Öğrencilerinin Pandemi Sürecinde Karşılaştığı Zorluklar

Bu ana tema kapsamında iki alt tema oluşturulmuştur. Birinci alt temada kaynaştırma öğrencilerinin online eğitimde karşılaşmış oldukları zorluklara değinilmiş olup, katılımcıların büyük bir kısmı özel çocuklarının normal çocuklara göre online eğitimde çok fazla zorluk yaşadıklarını hatta bilgisayar başında oturup ders dinlemenin yanında sisteme girerken bile oldukça zorlandıklarını vurgulamışlardır. İkinci alt tema olarak ise sınıfların kalabalık olmasından dolayı kendilerini korumakta yaşadıkları zorluklar belirlenmiştir. Bu alt tema doğrultusunda katılımcıların bazıları çocuklarının kendilerini izole etmekte zorlandığını belirtirken, bazı katılımcılar ise özel çocuklarının akranlarından soyutlanmaması adına normal sınıflarda kaynaştırma öğrencisi olması gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 5. Tema- 3 doğrultusundaki katılımcı görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	Katılımcı Görüşleri (K)
3. Kaynaştırma öğrencilerinin pandemi sürecinde karşılaştığı zorluklar	1. Online eğitime ayak uydurmada yaşadıkları zorluklar	K₃: Kaynaştırma sınıfında çok yıprandı. Pandemi sonrasında çocuğumun eğitim durumu çok kötü. Online derslere giremiyor. Bundan dolayı da öğretmenleri düşük not veriyor ve motivasyonu düşüyor. K₅: Kaynaştırma öğrencisi ve zorluk çekiyor. Pandemi online derste zorlandığı için sadece rehabilitasyona getiriyorum.

2. Sınıfların kalabalık olmasından dolayı kendilerini korumakta yaşadıkları zorluklar	K₅: Soyutlanmaması için arkadaşlarıyla birlikte öğrenmesi lazım. Bu yüzden kaynaştırma sınıfında olmasını daha uygun görüyorum.
---	---

Kaynak: Yazarlar

Ailenin Pandemi Sürecinde Çocuğuyla İlgili Gelişim İmkanları

Araştırmanın son ana temasında salgın sürecinde ailelerin özel çocuklarının gelişimlerine katkıda bulunmaları için ne tür gelişim imkanlarından yararlandıkları belirlenmiştir. Katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda aileler normal dönemde olduğu gibi psikolog ve öğretmenlerden destek aldıklarını vurgulamışlardır. Ama katılımcıların büyük bir kısmı özel çocuğunun her açıdan gelişim imkanını yine çocuğundan öğrenerek, deneme-yanılma yöntemi kullandığını belirtmiştir.

Tablo 6. Tema- 4 doğrultusundaki katılımcı görüşleri

Ana Tema	Alt Tema	Katılımcı Görüşleri (K)
4. Ailenin pandemi sürecinde çocuğuyla ilgili gelişim imkanları	1. Eğitimle ilgili gelişim imkanları	<p>K₆: Psikoloğa da gittim ama çoğu zaman kendim araştırdım. Çocuğuma her şeyi deneme-yanılma yöntemiyle öğrettim. Çünkü herkesin farklı öğrenme şekli olabilir. Bunu ilk belirleyen annedir.</p> <p>K₁₄: Kendi kendime geliştirdim, çocuğumun öğretmenlerine danıştım.</p> <p>K₁₂: Sadece öğretmenlerle görüştüm. Kızım da kardeşinin durumundan dolayı psikolog oldu.</p>

Kaynak: Yazarlar

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Pandemi öncesi toplumlar kendi ülkelerinin sağladığı olanaklar doğrultusunda eğitim, sağlık, sosyal ve ekonomi alanlarında düzenli bir hayat yaşamışlardır. 21. Yüzyıl bireyleri ise hayatlarında ilk defa pandemi ile karşılaşmışlardır. Tarihsel açıdan salgınlar toplumları, kültürel değerleri ve eğitim sistemlerini etkilemiştir. Bireyler yaşadığı bu etkileri bazen olumlu bazen de olumsuz anlamlarda hissetmişlerdir (Davran, 2020).

Bu araştırma, Covid-19 Salgınının özel gereksinimli çocuk ve aileleri üzerinde eğitim, sağlık ve sosyal açılardan en çok hangi zorluklar yaşadıkları, resmi ve özel kurumlarca sağlanan olanak ve hizmetlerden ne ölçüde yararlandıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemi uygulanan bu çalışmada, yapılandırılmamış açık uçlu sorular üzerinden derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, yorumlayıcı yöntemle analiz edilmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre; katılımcıların çoğu pandemi sürecinde özel çocuklarının en fazla eğitim açısından zorluk yaşadığını bunun sebebinin de çocuklarının online eğitime ayak uyduramadıkları olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili benzer bir çalışma yapan Demir ve Kale'de (2020: 3459) bu araştırmanın bulgularına benzer sonuç sergileyerek, salgın döneminde dezavantajlı gruplarda olan çocukların eğitim açısından zorlandıklarını ve özel gereksinimlerinden dolayı online eğitim sisteminin imkanlarından daha az oranla yarar sağladıkları vurgulanmıştır.

Sağlık açısından katılımcıların çoğu herhangi bir zorluk yaşamadığını sadece zihin engelinin yanında bedensel engeli de olan özel çocukların fiziksel açıdan gelişimlerinin olumsuz etkilendiğini bunun sebebinin de tam kapanma sürecinde rehabilitasyon merkezlerinin de kapalı olması ve ev ortamında fiziksel aktivitelerine devam etmekte zorluk yaşadıkları olduğunu vurgulamışlardır. Uzunçayır ve İlhan'ın (2020: 209) salgın döneminde özel gereksinimli çocukların fiziksel aktivitelerinde meydana gelen değişimleri aktardığı çalışma, araştırma bulgularını destekler nitelikte olarak, özel çocukların pandemi döneminde ev ortamında fiziksel aktivitelerini devam ettirmekte zorluk yaşadığını ve bu nedenle de fiziksel gelişimlerinin yavaşladığına vurgu yapılmıştır.

Tam kapanma sürecinde özel çocukların sosyalleşme açısından olumlu yönde etki gösterdiğini ve bunun sebebinin de tüm aile bireyleriyle normal süreçlerden daha fazla vakit geçirip kaynaşmaları olduğunu vurgulamışlardır. Araştırma bulgularında yer alan, pandemi döneminde aile içi iletişim ve etkileşimin artış gösterdiğine dair benzer bir çalışma yapan Dikme ve Gültekin (2020) bu süreçte aile ilişkilerinin arttığını özellikle de baba-çocuk ilişkisinin güçlenmesinin bu artışla ilgili olduğu kanaatine varılmıştır.

Araştırma bulguları genel çerçevede ele alındığında, salgın döneminde özel çocuk ve ailelerinin en fazla eğitim alanında zorluk yaşadığı ve toplumlar tarafından bilinenin aksine sosyalleşme açısından bu dönemde aile içi iletişim ve etkileşimin artış göstermesinden dolayı olumlu etki gösterdiği bulgulanmıştır. Bu bulgulardan elde edilen sonuca göre; pandemi sürecinde özel gereksinimli çocuklar en fazla eğitim açısından zorlanmıştır. Bunun en önemli sebebi ise online eğitime ve sürekli olarak dijitalleşme sürecine adaptasyon sağlamada zorluk yaşamalarıdır.

KAYNAKÇA

- AAIDD (2008). *Disabilities*. <https://www.aaid.org> (Erişim Tarihi: 27.02.2021).
- Akçay, E., ve Başgöl, Ş. S. (2020). Pandemi ve özel gereksinimi olan/ Risk altındaki çocuklar. İçinde E. S. Ercan, Ç. Yektaş, A. E. Tufan, ve Ö. Bilaç (Eds.), *Covid-19 pandemisi ve çocuk ve ergen ruh sağlığı* (ss. 55-61). Türkiye Klinikleri.
- Aydemir, E. (2022). Covid-19 pandemisinin özel gereksinimli çocuk sahibi aileler üzerindeki etkileri: İstanbul/Küçükçekmece Belediyesi Engelliler Rehabilitasyon Merkezi Örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye.
- Babbie, E. (1986). *The practice of social research*. Wadsworth Publishing Co.
- Balcı, A. (2021). Covid-19 pandemi döneminde engelli çocuğu bulunan çalışan ebeveynlerin yaşadığı sorunlar, sosyal hizmet ve desteğin önemi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 10(4), 824-831.
- Bilge, M. (2020). Türkiye'de Covid-19 pandemi sürecinde dezavantajlı bireylere yönelik uygulamaların incelenmesi: "Vefa Sosyal Destek Grubu" örneği. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 16, 101-114.
- Bilimsel Danışma Kurulu* (2020). *COVID-19 salgın yönetimi ve çalışma rehberi*. T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Binet, A., ve Simon, T. H. (1985). *Anormal çocuklar*. Sosyal Yayınlar.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research-A practical guide for beginners*. SAGE Publications.
- Creswell, J. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*, Çev. S. B. Mesut Bütün. Siyasal Kitabevi.
- Davran, İ. (2020). Pandemi sürecinin toplum, kültür ve eğitime etkisi ile ilgili görüşlerin değerlendirilmesi. *Proceedings of The ICIER 2020 2st International Conference on Interdisciplinary Educational Reflections (19-20 June)*, 46-67. ISBN: 978-605-9415-52-1.
- Demiröz, K., Yıldırım, Ş., Karahan S., ve Kayhan N. (2021). Covid-19 pandemic process experiences of the healthcare professional mothers with children with special needs. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50(2), 749-777.
- Demir, S. ve Kale, M. (2020). Öğretmen Görüşlerine Göre, Covid-19 Küresel Salgın Döneminde Gerçekleştirilen Uzaktan Eğitim Sürecinin Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 3445-3470.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (1998). *Strategies of qualitative inquiry*. SAGE Publications.
- Dikme, Ş. ve Gültekin, B. (2021). Covid19 Pandemi Sürecinin Evden Çalışan Ebeveynler ve Çocuklarına Etkileri. *Eğitim ve Gençlik Araştırmaları Dergisi* 31-48.
- Doğan, S. (2020). Üniversite öğrencilerinin Covid-19'a yazdıkları 100 mektubun incelenmesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 126(248), 25-40.
- Dönmez, N. vd. (2017). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. Eğiten Kitap.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020). Pandemi özel bülteni. <https://www.aile.gov.tr/media/53106/eyhgm-pandemi-ozel-sayi.pdf> (Erişim tarihi: 30.05.2021).
- Islam, M. (2022). Impacts of climate change on water resources, agricultural production and food security: Evidence from Türkiye. *Journal of Economy Culture and Society*, 66, 163-179. <https://doi.org/10.26650/JECS2021-1056971>

- Kurt, A., ve Erden, M. (2020). Koronavirüs hastalığı 2019 sürecinde özel gereksinimli bireyler. *Milli Eğitim*, 49(1), 1105-1119.
- MEB. (2021). *Özel eğitim meslek okulu akademik programlarının görme yetersizliğinden etkilenen öğrenciler için uyarlanması çalışması*. <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-meslek-okulu-akademik-programlarinin-gorme-yetersizliginden-etkilenen-ogrenciler-icin-uyarlanmasi-calistayi-gerceklestirildi/icerik/2323> (Erişim tarihi: 3.12.2021).
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar*, Çev. Ö., Akkaya. Siyasal Kitabevi.
- Orhan, S., ve Genç, K. (2015). Engellilere yönelik ülkemizde özel eğitim uygulamaları ve örnek ülke karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35(2), 115-147. <http://doi.org/10.21560/spcd.35323>.
- Özgür, İ. (2015). *Engelli çocuklar ve eğitimi özel eğitim*. Karahan Kitabevi.
- .....(2011). *Engelli çocuklar ve eğitimi özel eğitim*. Karahan Kitabevi.
- Öztek, Z. (2020). Pandemi mücadelesi ve yan kazanımlar. *Sağlık ve Toplum*, özel Sayı, 6-14.
- Sağlık Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu. (2020). *Sağlık bakanlığı salgın yönetimi ve çalışma rehberi*. <https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/39265/0/covid-19salginyonetimivecalismarehberipdf.pdf> (Erişim tarihi: 18.01.2021).
- Sanderson, R., & Galway, L. P. (2021). Perceptions of climate change and climate action among climate-engaged health professionals in northern Ontario: A qualitative study. *Journal of Climate Change Health*, 3, 100025. <http://dx.doi.org/10.1016/j.joclim.2021.100025>.
- SESRIC. (2023). People with disabilities and special needs in OIC member countries. SESRIC: OIC Office, Türkiye. <https://sesricdiag.blob.core.windows.net/sesric-site/blob/files/article/839.pdf> (Erişim tarihi: 14.06.2023).
- Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data-Methods for analyzing talk, text and interaction*. Sage Publications Inc.
- Şenol, F. B., ve Yaşar, M. C. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde öğretmen ve ebeveyn gözünden "Özel Eğitim". *Milli Eğitim*, 49(1), 439-458.
- Uzunçayır, D. ve İlhan, E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde özel gereksinimli çocukların fiziksel aktivite ihtiyaçları: ebeveyn görüşüyle nitel bir değerlendirme. *Spor ve Sağlık Bilimleri Multidisipliner Bakış*, 181-217.
- Üstün, Ç., ve Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1), 143-150.
- Yavuzer, H. (1995). *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.